

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГЕМА ЛОГОС У ПОЕТИЧНОМУ СВІТІ ЛІНИ КОСТЕНКО

Лінгвокультурологема *ЛОГОС* — це певна абстракція, «константна форма», що перебуває на вищій сходинці в ієрархії смислових утворень ідеальної концептосфери. У поетичному світі Ліни Костенко вона репрезентована макрополями *Мова* та *Творчість*, змодельованими на основі концептуального аналізу поетичних контекстів.

У кожному конкретному художньому тексті чи в сукупності текстів, які становлять функціональний різновид літературної мови, виявляється спільна ознака — естетизація слова, одним із інструментів пізнання якої є методи лексико-семантичного, поняттєво-семантичного поля, метод наскрізних (ключових) слів. Подібно до того, як лексичні номінації *слово*, *мова*, *думка* функціонують у текстах-інтерпретаціях художньо-літературного мистецтва, ці назви становлять невіддільну частину поетичного словника.

Саме в мові поезії простежуємо авторські рефлексії над природою слова, його значенням. Поетична мова становить

певну творчу лабораторію, в якій загальнозживані стилістично нейтральні назви набувають конотацій, «обертонів» смислу.

Знання, яке несе в собі мова поезії, втілюється в поняття-символи, що потребують інтерпретації, переходу до загальних понять, які стають виразниками висловлених ідей, відбивають особливості ідіостилів, характеризують мовно-естетичний канон певної історичної доби в розвитку художнього стилю.

Вияв специфіки вербалізації лінгвокультурологеми *ЛОГОС* у поетичному дискурсі Ліни Костенко спричинює увагу до елементів знання, зафіксованих у досліджуваних поетичних текстах. Це передусім стосується розуміння сприймання *слова (мови)* та його зв'язку з творчістю. Контексти слововживання детермінують ті чи ті компоненти виявленої семантичної структури лексем. Цьому сприяють також поетичні дефініції, в яких розкривається лінгвокультурологічне тло, що визначає зміст вербалізованих складників лінгвокультурологеми *ЛОГОС*.

У поетичному дискурсі відзначаємо актуалізацію лексеми *слово*, яка узагальнює зміст як конкретного висловлення, так і символічний зміст поняття «мова». Синонімічність лексем *слово* і *мова* в поетичних контекстах, з одного боку, ґрунтується на переносному, метонімічному слововживанні, а з другого, — на тяжінні поетичних дефініцій цих понять до конкретно-чуттєвих образів:

*Бо тільки Слово — пам'яті спаленність.
Живий народ, що мав своє письмо!
Чи, може, в них така була писемність,
що ми її вчитати не втнемо?
Сколоти? Лоти? Вихідці з Дворіччя?
Висока віть з пракореня слов'ян?
Які були тут мови і наріччя?
В яких садах співалось солов'ям?*

(«Скіфська одісея»)

У поетичному словнику Ліни Костенко звичні загальнозживані фразеологізми з лексемою *слово*, а також епітетні словосполучення, у яких традиційні епітети чергуються з індивідуально-авторською характеристикою цього поетизму.

В аналізованих поетичних текстах розрізняємо кілька значень іменника *слово*:

• ‘вислів, фраза’, наприклад: *На голови, де, наче солов’ї, / своє гніздо щодня звивають будні, / упав романс, як він любив її / і говорив слова їй незабутні* («Пелюстки старовинного романсу»);

• ‘потенційна нескінченність сенсів’, наприклад: *Так захотілося простору / і щоб ніяких травм / І чогось такого простого / як проростання трав / І чогось такого дивного / як музика / без блазентв / І слова / хоча б єдиного! / що має безсмертний сенс* («Так захотілося простору...»); *От він заліг та й думає бровами, / Бо сенс у слово ще не вмів убгать: / — Мільйони літ між мною і між вами, / Але який солодкий дим багать!* («Біля стоянки первісних людей...»);

• ‘мова, мовлення’, наприклад: *Постояв трохи, слів не говорив, / Поусміхався дивними очима. / І ніч у зламах врубелівських крил / Стояла довго в нього за плечима...* («Учора в дощ зайшов до мене Блок»).

Семантичну місткість слова, а особливо поетичного, не завжди усвідомлює читач, сприймаючи її інтуїтивно. Словом так гнучко модифікуються всілякі відтінки переносного значення, що воно здається безмежним у своїх можливостях. Зберігаючи основне значення, лексема майже в кожному разі вживання постає в новому, особливому, відмінному значенні, набуваючи в контексті різних смислових відтінків.

Аналізуючи лінгвокультурологему ЛОГОС з погляду розгортання її значеннєвої динаміки, зокрема макрополе *Творчість* у художній мові Ліни Костенко, не можемо оминати знакові для цього аспекту дослідження контексти, пор.:

*Страшні слова, коли вони мовчать,
Коли вони зненацька причаїлись,
Коли не знаєш, з чого їх почать,
Бо всі слова були уже чиймись.
Хтось ними плавав, мучився, болів,
Із них почав і ними ж і завершив.
Людей мільярди, і мільярди слів,
А ти їх маєш вимовити вперше!
Все повторялось: і краса, й потворність.
Усе було: асфальти й спориші.
Поезія — це завжди неповторність,
якийсь безсмертний дотик до душі.*

Одне з найважливіших положень містичного богослов'я — культ мовчання, втіленого в ісихазмі ('східно-християнське містико-аскетичне вчення про єднання людини з Богом через очищення серця сльозами та зосередження свідомості на самому собі' (Бибик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання. — Х., 2006. — С. 261). Мовчання розглядається не як антитеза слову, а як засіб утілення глибинної, невисловленої сутності буття. Слово в ісихазмі виступає у своїй сакральній функції засобу спілкування зі світом трансцендентного. Воно не адресоване вухам чи очам людини, а сприймається як засіб «душевної» бесіди з Богом, яка може відбуватися лише в мовчазному спілкуванні:

Очима ти сказав мені: люблю.

Душа складала свій тяжкий екзамен.

*Мов тихий дзвін гірського кришталю,
несказане лишилось неказаним.*

Справжнє внутрішнє мовчання у найглибшому значенні цього слова, є те саме, що й усепрониклива молитва Святого Духа в нас. Як стверджує прп. Ісаак Сирін: «Коли Дух починає перебувати в комусь, той не перестає молитися, тому що Дух постійно молиться в ньому».

*Все більше на землі поетів,
вірніше —
тих, що вміють римувати.
У джунглях слів поставили тенета,
Але схопити здобич ранувато.*

*Зайці, папуги, гнізда горобині...
Великий щебет, писк і цвірінчання —
таке,*

*що часом хочеться людині
поезію шукати у мовчанні.
(«Все більше на землі поетів»).*
*Так чого ж я шукаю і чим я жива?!
Велемовний світ, велелюдний.
Ви поезія, вірші?
Чи тільки слова?
У майбутнього слух абсолютний.*

Наведені вище контексти фіксують усталені зв'язки між словами *слово—поезія—поет—вірші*, а також фіксують дихотомію *слово—мовчання*, характерні для поетичної творчості Ліни Костенко.

Дихотомія *слово—мовчання* має й варіацію *слово—тиша*, пор.: *Ледь-ледь торкаю слово аквареллю —/ прив'ялий ранок, тиша, паранет./ З кленового туманного тунелю/ Виходить Рильський, майже силует.*

Асоціативно-образний ряд *слово—мовчання—тиша* новим конкретно-чуттєвим змістом наповнює порівняння слова з молитвою:

*Вечірнє сонце, дякую за всіх,
котрі нічим не осквернили душу.
За те, що завтра жде своїх натхнень.
Що десь у світі кров ще не пролито.
Вечірнє сонце, дякую за день,
за цю потребу слова, як молитви.*

Відзначимо також контексти, в яких *слово* виступає головним компонентом розгорненої образної конструкції з порівнянням. *Слово* — це суб'єкт порівняння, що осмислюється через сему 'світло': *Світали ночі, вечоріли дні./ Не раз хитнула доля терезами./ Слова як сонце сходили в мені./ Несказане лишилось несказаним.* Концептуальність індивідуально-авторського образу підтверджує інший контекст, в якому таке зіставлення переходить у внутрішню форму дієслівної метафори: *Мені снилась бабуся. Що вона ще жива. Підійшла як у церкві. Засвітила слова.* Цей образ асоціюється з чимось *чистим, неторканим, світлим*, з тим дитячим поглядом на реалії, який позбавлений фальші та бруду, позбавлений *зверхності* та *цинізму*. Протилежний до нього образ *крижаного, гордого слова*, пор: *Чи були ми занадто гордими./ Що й слова були крижані?/ Та й лишилась вона кросвордом, —/ може, ніжність, а може, й ні* («Десь проходила ніжність між нами»).

Аналіз поетичних текстів Ліни Костенко засвідчує ширшу, ніж зафіксована в загальномовному словнику та філософських, енциклопедичних словниках, семантику вербалізованого концепту *слово*, а саме: 'слово — потенційна нескінченність сенсів'.